

Підводячи підсумок викладеному, зазначимо, що нами було розглянуто лише окремі основні на сьогодні типи особи сучасного злочинця-терориста, який, на жаль, вже типовий для вітчизняної практики протидії злочинності. У подальшому ця проблематика потребує окремого прискіпливого аналізу з урахуванням особливостей вчинення терористичних актів з використанням невинних форм поведінки (особами з психічними розладами, малолітніми тощо), релігійними фанатиками, членами псевдорелігійних структур, сектантами тощо. Окремої уваги у цьому аспекті заслуговують питання особливостей розслідування злочинів вчинених членами міжнародних злочинних угруповань, що професійно беруть участь у різних озброєних зарубіжних конфліктах та фінансуються з-за кордону.

Список використаних джерел:

1. Яблоков Н. П. Криминалистика : учеб. для вузов. Москва : ЛексЭст, 2003. 376 с.
2. Лужецька О. Р. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2013 № 4. С. 196–201.
3. Образцов В. А., Богомолова С. Н. Допрос потерпевшего и свидетеля на предварительном следствии. Москва : Омега-Л, ИМПЭ им. А. С. Грибоедова, 2003. 160 с.
4. Белкин Р. С. Курс криминалистики: Частные криминалистические теории: в 3 т. Т. 2. Москва : Юрист, 1997. 464 с.
5. Селиванов Н. А. Советская криминалистика: система понятий. Москва : Юридическая литература, 1982. 152 с.
6. Даньшин И. Н. К вопросу о личности преступника. *Проблемы соц. законности*. 1980. Вып. 6. С. 117–126.
7. Даньшин И. Н. О методологической роли особенного и отдельного в криминологии. *Проблемы правоведения*. 1987. Вып. 48. С. 79–86.

УДК 343.16

Попович І. М., здобувач Університету сучасних знань

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ СТОРОНИ ОБВИНУВАЧЕННЯ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

1. У умовах трансформації злочинності, реформування органів кримінальної юстиції, оновлення кримінального процесуального законодавства України, актуальними є питання консолідації зусиль теоретиків та практиків з протидії злочинності з метою її забезпечення гідним арсеналом можливостей. І тут вирішальну роль відіграє здатність науки, насамперед наук кримінально-правового циклу, відповісти на всі виклики сьогодення, правильно і своєчасно усвідомити завдання та потреби практики й запропонувати шляхи розв'язання її проблем. Оптимально виконати це в змозі лише тоді, коли у науково-теоретичному сенсі не буде накопичуватися комплекс нерозв'язаних питань, що гальмують процес подальшого розвитку та вдосконалення наукової бази.

Слід зазначити, що науки кримінально-правового циклу пов'язує специфічне соціальне навантаження – ефективна протидія злочинності. Так, криміналістику з іншими науками кримінально-правового циклу об'єднує спільний об'єкт дослідження, яким виступають два взаємно пов'язані види людської діяльності (негативна і позитивна) «злочинна діяльність – діяльність з виявлення, розслідування і попередження злочинів». Кожна з наук цього циклу вивчає цей об'єкт під кутом зору завдань, покладених на неї, що, з одного боку, їх об'єднує (інтегрує), а з іншого – диференціює. Таким чином, процеси інтеграції та диференціації кримінально-правових знань обумовлені, перш за все, спільним об'єктом дослідження, в якому кожна з наук має свій предмет дослідження.

Зв'язок криміналістики і кримінального процесу визначається тим, що ці дві науки мають спільний об'єкт вивчення, яким виступає діяльність з розслідування злочинів. Криміналістика виконує підпорядковану функцію – її рекомендації ґрунтуються на процесуальних положеннях і фактично спрямовані на реалізацію процесуальних приписів. Кримінально-процесуальна наука визначає статус учасників кримінального процесу, порядок проведення слідчих дій і, відповідно, межі застосування тактичних прийомів, науково-технічних засобів, методичних рекомендацій. З іншого боку, сформульовані криміналістичні положення і рекомендації неодноразово відтворювалися у статтях кримінально-процесуального законодавства, перетворюючись у його приписи.

2. У цьому аспекті одним з головних питань є вдосконалення судово-експертної та криміналістичної діяльності в умовах кардинально оновленого у 2012 році КПК України. На сучасному етапі розвитку кримінального процесуального законодавства України одним із основних завдань кримінального провадження, яке з-поміж інших визначає ефективність та результативність діяльності правоохоронних органів, є захист особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження (ст. 2 КПК України). У цьому аспекті ефективне функціонування сторони обвинувачення у досудовому розслідуванні має важливе значення.

До сторони обвинувачення чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) відносить: прокурора, слідчого, керівника органу досудового розслідування, співробітника оперативного підрозділу, визначеного законом державного органу правопорядку (ст. 36–41 КПК України).

Прокурор – це владний суб'єкт кримінального провадження, який діє в усіх його стадіях і в межах своєї компетенції, визначеної ст. 131–1 Конституції України. Ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року та ст. 36 КПК України, виступаючи від імені держави, виконує основоположну (загальнопроцесуальну, наскрізну) функцію обвинувачення. У стадії досудового розслідування цю функцію прокурор реалізує шляхом підготовки обвинувального акту у формі «твердження про вчинення певною фізичною особою діяння, передбаченого Законом України «Про кримінальну відповідальність», висунутого в порядку, встановленому кримінальним процесуальним законом» (п. 13 ч. 1 ст. 3 КПК України). У стадії ж судового розгляду кримінальної справи по суті прокурор реалізує означену функцію шляхом підтримання публічного обвинувачення – «здійснення процесуальної діяльності, що полягає в доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення» (п. 3 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Найбільш широким обсягом процесуальних повноважень прокурор наділений у досудовому розслідуванні, де, забезпечуючи підготовку і процесуальне оформлення обвинувачення, він здійснює ще й нагляд за неухильним додержанням законів під час розслідування кримінальних правопорушень слідчими у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а також виконує правозахисну та координаційну функції [1, с. 98]. Прокурор є основним (провідним) суб'єктом сторони обвинувачення, бо саме на нього покладається конституційний обов'язок з виконання основоположної (загальнопроцесуальної, наскрізної) функції обвинувачення в обох її формах: матеріальній (досудовій) [2, с. 99] і процесуальній (судовій) [3, с. 69].

Другим учасником сторони обвинувачення у кримінальному провадженні КПК України визначає слідчого, на якого покладається виконання обов'язку, пов'язаного з безпосереднім проведенням досудового розслідування кримінальних правопорушень (ст. 40 КПК України). Призначенням слідчого є проведення кримінальної процесуальної діяльності, на підставі якої він зобов'язаний у ретроспективному (зворотньому) порядку відновити на паперових і магнітних носіях картину (образ) вчиненого кримінального правопорушення як події минулого, у всіх його деталях, встановити причетних до нього фізичних осіб та роль кожного з них у вчиненому [4, с. 289–290]. Означений вид діяльності законодавець визначає «досудовим розслідуванням», тобто самостійною кримінальною процесуальною функцією (ч. 2 ст. 40 КПК України). При цьому означена функція не є основоположною (загальнопроцесуальною, наскрізною), бо виконується лише в єдиній стадії кримінального провадження. Слідчий також є владним суб'єктом кримінального провадження, діяльність якого розпочинається, здійснюється, завершується лише у досудовій стадії цього багатостадійного (багатоетапного) провадження.

До третього учасника сторони обвинувачення у досудовому розслідуванні законодавець відносить керівника органу досудового розслідування (ст. 39 КПК України), на якого покладається виконання внутрішньовідомчої функції, пов'язаної з реалізацією організаційно-управлінських повноважень, спрямованих винятково на ресурсне і матеріальне забезпечення діяльності підпорядкованих йому слідчих [5, с. 31–35]. Діяльність керівника органу досудового розслідування, як і слідчого, розпочинається, здійснюється і завершується винятково у стадії досудового розслідування. Вона не є ні основоположною (загальнопроцесуальною, наскрізною) функцією обвинувачення, ні якоюсь іншою процесуальною функцією, бо має суто організаційно-управлінський характер.

Останній учасник сторони обвинувачення у досудовому розслідуванні – це співробітник оперативного підрозділу, перерахованих ст. 41КПК України державних органів правопорядку, який за письмовим дорученням слідчого чи прокурора виконує у кримінальному провадженні окремі слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії. Процесуальна діяльність цього учасника сторони обвинувачення не має постійного характеру, є епізодичною і так само, як діяльність слідчого та керівника органу досудового розслідування, реалізується винятково у межах єдиної стадії кримінального провадження – у досудовому розслідуванні [6, с. 73].

3. Законодавець України сформував сторону обвинувачення із одних лише владних суб'єктів, які діють на досудовій стадії кримінального провадження, які в силу закону зобов'язані боротися з кримінальними правопорушеннями специфічними, притаманними кожному із них засобами і виконувати завдання кримінального процесу, хоч ніякий із цих державних органів не є безпосереднім учасником кримінально-правового конфлікту, який розслідується. При цьому законодавець проігнорував загальновідоме наукове положення, що будь-яке кримінальне правопорушення – кримінальний проступок чи злочин, завжди є двостороннім актом: 1) правопорушник (особа, яка вчинила кримінальний проступок чи злочин) і 2) жертва кримінального правопорушення (особа, якій цим правопорушенням завдано моральної, фізичної, майнової чи іншої, передбаченої законом про кримінальну відповідальність, шкоди). Правопорушник – це законовідступник, об'єкт кримінально-правового впливу, носій писаного права і обов'язку та притягнення до кримінальної відповідальності і понесення покарання. Жертва кримінального правопорушення – це законотримачка особа, об'єкт кримінально-правової охорони, носій природних, невід'ємних прав людини на життя, здоров'я, честь, гідність, особисту недоторканність, безпеку тощо [7, с. 69].

Принципово акцентуємо увагу, що ні слідчого, ні керівника органу досудового розслідування, ні співробітника оперативного підрозділу ні в якому разі не можна відносити до сторони обвинувачення, бо вони діють лише у єдиній стадії кримінального провадження – досудовому розслідуванні і виконують там зовсім інші функції, які не мають жодного відношення до функцій обвинувачення. Так, слідчий при проведенні розслідування кримінального правопорушення завжди діє як *kontra*, так і *pro*, тобто в однаковій мірі збирає і досліджує докази, які викривають чи обтяжують відповідальність підозрюваного, обвинуваченого, так і докази, які виправдовують чи пом'якшують його відповідальність. Не випадково у ч. 2 ст. 40 КПК України прямо відзначається, що слідчий як об'єктивний і неупереджений дослідник, виконує у кримінальному процесі України функцію розслідування кримінальних правопорушень, яку в жодному разі не можна ототожнювати з функцією обвинувачення [8, с. 81]. Віднесення ж керівника органу досудового розслідування до сторони обвинувачення взагалі є юридичним нонсенсом, бо його функція однозначно визначена ч. 1 ст. 39 КПК України.

Співробітник оперативного підрозділу виконує оперативно-розшукову, а не процесуальну функцію. При виконанні окремого дослідження слідчого чи прокурора він тимчасово користується повноваженнями слідчого, щоб забезпечити належність і допустимість доказу, а не виконувати процесуальну функцію обвинувачення у кримінальній справі, яку він навіть не знає і ніколи не буде знати. Про підозрюваного, обвинуваченого у нього будь-які відомості можуть бути повністю відсутніми. То що ж це за обвинувач?

4. Непродуманість, поспішний підхід законодавця до формування сторони обвинувачення у кримінальному провадженні призвів до її спотворення, що потягло за собою тяжкі наслідки: якість досудового розслідування кримінальних правопорушень суттєво знизилася; обвинувачам-прокурорам, без підтримки потерпілих, складно відстоювати свої позиції в судах; велика кількість кримінальних справ не знаходить свого справедливого вирішення в судах; принцип змагальності сторін у досудовій стадії кримінального провадження майже не діє.

Усі ці суттєві прорахунки законодавця необхідно терміново виправити. Якщо функція обвинувачення є не лише кримінальною процесуальною, а ще й конституційною, а її виконання покладено винятково на органи прокуратури (п. 1 ст. 131–1 Конституції України), то це означає, що вона є неподільною. То ж притягувати до її виконання будь-які інші державні органи неприпустимо.

Таким чином, як висновок, вважаємо за доцільне акцентувати увагу на тому, що слідчий, керівник органу досудового розслідування та співробітник оперативного підрозділу мають бути вилучені зі сторони обвинувачення як незаконно до неї залучені. Виходячи з того, що функція

обвинувачення історично виникла з діяльності потерпілих від злочинів, а пізніше була за делегована ще й одному із державних органів, а сам потерпілий є безпосередньою стороною кримінально-правового конфлікту, ми наголошуємо на необхідності найскорішого повернення жертви кримінального правопорушення до сторони обвинувачення. Окрім цього, до сторони обвинувачення, крім прокурора і потерпілого треба віднести ще й законного представника потерпілого, представника-адвоката потерпілого, а також цивільного позивача по кримінальному провадженню, позаяк їхні процесуальні інтереси збігаються.

З урахуванням проголошеного подальшого вектору розвитку правової держави в Україні на тлі інтеграційних процесів входження вітчизняного правового поля у загальноєвропейську світову спільноту означена проблематика має важливе принципове значення. Так, внесення означених змін до КПК України буде відповідати Рекомендаціям Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам NR (85)11 щодо положення потерпілого в межах кримінального права і кримінального процесу, а також забезпечить підняття рівня змагальності сторін на досудовій стадії кримінального провадження – досудовому розслідуванні.

Список використаних джерел:

1. Юрчишин В. М. Проблеми удосконалення функцій прокурора у досудових стадіях кримінального процесу України. *Науковий вісник Чернівецького університету: «Правознавство»*. 2010 № 538. С. 96–98.
2. Алексеев С. Н. Функции прокуроров по новому УПК РФ. *Государство и право*. 2002 № 5. С. 98–101.
3. Корж В. П. Новый підхід до визначення основних функцій органів прокуратури та пріоритетних напрямків їх діяльності. *Вісник прокуратури*. 2011 № 1. С. 68–75.
4. Ляш А. О. Процесуальний статус слідчого за новим КПК України: деякі зауваження. *Малинівські читання : матеріали 1-ї між народ. наук.-практ. конф. Острого, 2012*. С. 289–290.
5. Михайленко О. Р., Юрчишин В. М. Внутрішньовідомчий контроль за розслідуванням злочинів. *Вісник академії прокуратури України*. 2006 № 2. С. 31–35.
6. Грошевий Ю. М., Фомін С. Б. Кримінально-процесуальне доказування та оперативно-розшукова діяльність : навч. посіб. Харків, 2010. 106 с.
7. Півненко В. П. Встановлення презумпції правоти та пріоритетності прав потерпілого – основа докорінної зміни кримінальної політики України. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004 № 1. С. 68–72.
8. Півненко В., Андрусак В. Про кримінальну процесуальну функцію органів досудового слідства. *Вісник Академії прокуратури України*. 2007 № 4. С. 80–83.

УДК 343.982.3

**Гапченко К. О., ст. судовий експерт Харківського НДЕКЦ
МВС України,
e-mail: yanyana0307@gmail.com**

ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ КАРТ ПРИ ФОРМУВАННІ ДАКТИЛОСКОПІЧНОГО ОБЛІКУ

Дактилоскопичні дослідження є найбільш розповсюдженими з видів експертних досліджень, які призначаються в більшості справ, і зумовлено це тим, що на шкірі пальців та долонь людини постійно присутня потожирова речовина і в результаті контакту з предметами, майже на всіх поверхнях може залишитися треба папілярного узору. Незважаючи на те, що злочинці намагаються якнайменше торкатися будь-чого на місці злочину, користуватися рукавичками, або знищувати вже залишені сліди, однак, контролювати цей процес досить складно, і в більшості випадків все одно залишаються сліди, на які особа не звернула увагу, або в результаті обставин, що від неї не залежали, чи не можливо було передбачити (розірвалась або загубилась рукавичка).

Папілярний узор є одним з найнадійніших і найточніших способів ідентифікації людини на сьогоднішній день. Тому, актуальність і необхідність вдосконалення дактилоскопичних досліджень є беззаперечними. Вони складають один з пріоритетних напрямків розвитку судової експертизи в цілому.

На даний час технічний прогрес дозволив впорядкувати і систематизувати дактилоскопичну інформацію, шляхом створення автоматизованих дактилоскопичних ідентифікаційних систем (далі – АДІС), що дає можливість вирішити ряд завдань: встановлення осіб, які зникли безвісті; встановлення особи невідомого трупа; підтвердження особи людини, яка раніше була піддана дактилоскопіюванню; встановлення